

УДК 378

ПРОФЕСІЙНА СУБ'ЄКТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Арістова Н.О., Хмельовська М.М.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті автори аналізують різні підходи до визначення сутності понять «суб'єктність» і «професійна суб'єктність» у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній літературі. Уточнено сучасне розуміння професійної суб'єктності майбутнього філолога, розглянуто структурні компоненти, які покладено в основу цього феномена.

Ключові слова: суб'єктність, професійна суб'єктність, активність, майбутній філолог, вища освіта.

Постановка проблеми. Проблема формування професійної суб'єктності майбутніх філологів є особливо актуальною для сучасної вищої професійної освіти, оскільки їй відводиться особлива роль, яка полягає у забезпеченні ринку праці України активними, ініціативними і відповідальними фахівцями, готовими до успішного виконання професійної діяльності, пов'язаною із вивченням і збереженням мов світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що у педагогічній теорії і практиці зростає зацікавленість науковців до проблеми формування професійної суб'єктності майбутніх фахівців (Н. Арістова [1; 2; 3], О. Волкова [4], С. Кузікова [5], О. Леонова [6], О. Малихін [7], Т. Ольхова [8], О. Осницький [9], С. Пелипчук [10], В. Шадриков [11], С. Шехавцова [12]). Однак, у наукових до-

робках українських і зарубіжних дослідників ще недостатньо розкрито розуміння змісту і сутності понять «суб'єктність», «професійна суб'єктність» і «професійна суб'єктність майбутнього філолога».

Мета статті. Метою статті є вивчення, теоретичний аналіз й узагальнення підходів українських і зарубіжних учених щодо розуміння сутності і змісту поняття «професійна суб'єктність майбутнього філолога».

Виклад основного матеріалу. Поняття «суб'єктність» є багатограним, тому досить природно, що воно не отримало єдиного тлумачення у психолого-педагогічній літературі. У працях українських і зарубіжних учених (Н. Арістова [1; 2; 3], О. Волкова [4], С. Кузікова [5], О. Леонова [6], О. Малихін [7], Т. Ольхова [8], О. Осницький [9], С. Пелипчук [10], В. Шадріков [11], С. Шехавцова [12]) цей феномен розглядається як характеристика, сукупність властивостей і якостей, здатність, стан, якість, властивість особистості тощо. Так, О. Осницький розглядає суб'єктність як змістовно-дієву характеристику активності, що посилює інтенційність суб'єкта, і яку в онтологічному плані можна розглядати як одну із сторін суб'єктивності, а з іншого боку – одну із сторін активності людини. Крім того, вчений зазначає, що суб'єктність є «здатністю до вияву суб'єктної активності: здатності проектувати, ініціювати, реалізовувати й регулювати активність, що є можливим лише по відношенню до активності, яку вона проектує» [9, с. 316]. Структуру суб'єктності складають п'ять взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, сукупність яких є необхідною і достатньою для її формування. До цих компонентів суб'єктності вчений відносить ціннісний досвід, досвід рефлексії, досвід звичної активації, операціональний досвід і досвід співробітництва.

Цікавим, на наш погляд, є точка зору С. Пелипчук, яка стверджує, що суб'єктність є «із середини детермінованою спонтанною активністю, творення себе як суб'єкта пізнання, поведінки, спілкування, навчальної та майбутньої професійної діяльності» [10, с. 15].

За В. Шадріковим, суб'єктність є сукупністю властивостей і якостей особистості, які роблять її суб'єктом, а рівень розвитку суб'єктності визначається рівнем розвитку цих якостей і властивостей у певної людини [11].

С. Кузікова вважає, що протягом життя людина має вирішити три завдання, зокрема, узгодити особистісні потреби, здібності, очікування з умовами та вимогами власної діяльності; побудувати життя відповідно до власних цілей і цінностей; постійно прагнути до досконалості через вирішення суперечностей. Зважаючи на це, під суб'єктністю вчена розглядає особистісну властивість, яка «відіграє роль функціонального утворення, що забезпечує вирішення трьох основних життєвих завдань, які постійно поновлюються» [5, с. 79].

Визначення суб'єктності надається О. Волковою. Під суб'єктністю вчена розуміє таку властивість особистості, яка розкриває сутність людського способу буття. Ця властивість виявляється у свідомому і діяльнісному відношенні до себе й до світу в цілому, а також у здатності продукувати взаємообумовлені зміни у цьому світі й у собі [4]. Варто додати, що, на думку О. Волко-

вої, в основу розуміння змісту і сутності поняття «суб'єктність» покладено відношення особистості до себе як до діяча [4].

Схожо думку дотримує С. Шехавцова, яка розглядає суб'єктність як певну «характеристику особистості, що відображає не лише її активність, але й вибірковість, активно-відповідальне перетворення ставлення до самого себе та оточення, діяльності, життя загалом» [12, с. 32]. Дослідниця зазначає, що як певне особистісне новоутворення суб'єктність майбутнього вчителя «забезпечує здатність майбутнього вчителя орієнтуватися й здійснювати компетентний вибір у педагогічних суперечливих умовах професійної діяльності» [12, с. 34]. Зважаючи на це, С. Шехавцова визначає суб'єктність як «якісний стан особистості майбутнього вчителя в процесі опанування різних видів і форм професійно-педагогічної діяльності, що дозволяє цілеспрямовано, самостійно й саморегульовано перетворювати власні здібності в професійно важливі особистісні якості, які сприяють досягненню професійного самовдосконалення, самореалізації й саморозвитку» [12, с. 35]. Крім того вчена стверджує, що оскільки в процесі професійної підготовки суб'єктність здобувачів вищої освіти виявляється саме в пізнавальній діяльності, спілкуванні і самопізнанні, цей феномен характеризується високим рівнем активності, продуктивності, успішності та свободи прийняття рішень. Характерними ознаками суб'єктності майбутніх учителів є орієнтація на особистісну та професійно-педагогічну життєтворчість, пізнавальну самостійність, саморозвиток, самовдосконалення; спрямованість на особистісну самореалізацію в реальній професійно-педагогічній діяльності; розвиток суб'єктної активності, суб'єктної позиції щодо навчально-професійної діяльності; створення індивідуально-особистісних стратегій власної професійно-педагогічної кар'єри [12, с. 34].

Проаналізувавши праці українських і зарубіжних учених, Н. Арістова дійшла висновку, згідно з яким суб'єктність є «інтегративною системною якістю особистості, що виявляється у сформованості переконання щодо власної готовності та здатності активно, самостійно, незалежно, творчо й автономно організувати та здійснювати різні види перетворювальної діяльності в нестандартних ситуаціях задля отримання нового досвіду продукування суспільно важливого функціонального результату у вигляді збільшеного обсягу знань про людину і світ» [3, с. 79-80].

О. Леонова висловлює думку про те, що суб'єктність є сутнісною характеристикою особистості, яка виявляється у здатності до актуалізації і розвитку можливостей у досягненні визначених цілей [6]. До основних атрибутів суб'єктності дослідниця відносить сформованість Я-концепції, прагнення до саморозвитку і самоактуалізації, мотивацію досягнення успіху, усвідомлення проблем і активне використання власних ресурсів для їх розв'язання, свідому самоорганізацію, ініціативу і відповідальність у досягненні визначених цілей [6].

У визначенні поняття «професійна суб'єктність майбутнього фахівця» цікавою, на наш погляд, є думка Т. Ольхової, яка вважає, що це є таким педагогічним феноменом, який «представляє

аксіологічну характеристику, що розкривається у процесі продуктивності діяльності, у цілісно-смісловій самоорганізації поведінки і життєтворчості студента, незалежно від напрямку обраної професійної спеціалізації» [8, с. 97].

За Н. Арістовою, професійна суб'єктність майбутнього фахівця є «професійно інтегративною якістю особистості, що виявляється у сформованості переконання щодо власної готовності та здатності активно, самостійно, незалежно, творчо й автономно організовувати та розв'язувати професійні завдання, приймати творчі рішення в нестандартних ситуаціях, передбачати позитивні й негативні наслідки відповідно до прийнятих рішень задля отримання нового досвіду продукування важливого функціонального результату, необхідного для успішного виконання професійної діяльності» [3, с. 64-65]. У свою чергу, під професійною суб'єктністю майбутнього філолога розуміємо «професійно інтегративну якість, що виявляється у сформованості переконання щодо власної готовності та здатності активно, самостійно, незалежно, творчо й автономно організовувати та розв'язувати професійні завдання, приймати творчі рішення в нестандартних ситуаціях, передбачати позитивні й негативні наслідки за прийнятими рішеннями для набуття нового досвіду продукування важливого функціонального результату, необхідного для успішного збереження та вивчення різних мов для їх розвитку і збагачення, пізнання духовної культури людства, духовної спадщини попередніх поколінь, розповсюдження здобутків національної і світової культури» [3, с. 176].

Висновки і пропозиції. Отже, незважаючи на значну кількість наукових доробок україн-

ських і зарубіжних дослідників, присвячених з'ясуванню змісту і сутності понять «суб'єктність» і «професійна суб'єктність», актуальність цього питання не зменшується. Ми, узагальнюючи, нааяві тлумачення поняття «суб'єктність» розглядаємо його як «інтегративну системну якість особистості, що виявляється у сформованості переконання щодо власної готовності та здатності активно, самостійно, незалежно, творчо й автономно організовувати та здійснювати різні види перетворювальної діяльності в нестандартних ситуаціях задля отримання нового досвіду продукування суспільно важливого функціонального результату у вигляді збільшеного обсягу знань про людину і світ» [3, с. 79-80]. Під професійною суб'єктністю майбутнього філолога розглядаємо «професійно інтегративну якість, що виявляється у сформованості переконання щодо власної готовності та здатності активно, самостійно, незалежно, творчо й автономно організовувати та розв'язувати професійні завдання, приймати творчі рішення в нестандартних ситуаціях, передбачати позитивні й негативні наслідки за прийнятими рішеннями для набуття нового досвіду продукування важливого функціонального результату, необхідного для успішного збереження та вивчення різних мов для їх розвитку і збагачення, пізнання духовної культури людства, духовної спадщини попередніх поколінь, розповсюдження здобутків національної і світової культури» [3, с. 176].

Проаналізовані нами підходи до трактування зазначених вище концептів дають змогу констатувати факт відсутності їх єдиного тлумачення у психолого-педагогічній літературі, що, у свою чергу, спонукає до подальших розвідок у цьому напрямі.

Список літератури:

1. Арістова Н.О. Теоретичні і методичні засади формування професійної суб'єктності майбутніх філологів [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Наталія Олександрівна Арістова; Національний авіаційний університет. – Київ, 2017. – 572 с.
2. Арістова Н.О. Структура професійної суб'єктності майбутніх філологів: психолого-педагогічне розуміння феномену / Н.О. Арістова // Модернізація освітнього середовища : проблеми та перспективи : матеріали третьої Міжнародної науково-практичної конференції, м. Умань, 16-17 лютого 2018. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. – С. 85-89.
3. Арістова Н.О. Формування професійної суб'єктності майбутніх філологів: теорія і практика : монографія / Наталія Олександрівна Арістова. – Київ: Інтерсервіс, 2017. – 400 с.
4. Волкова Е.Н. Суб'єктність педагога: теорія і практика [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 19.00.07 / Елена Николаевна Волкова. – Москва, 1998. – 308 с.
5. Кузікова С.Б. Саморозвиток особистості: суб'єктний підхід / Світлана Борисівна Кузікова // Психологія особистості. – 2013. – № 1(4). – С. 77-86.
6. Леонова Е.В. Становление субъектности в нормативных возрастных и образовательных кризисах [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 19.00.07 / Елена Васильевна Леонова. – Москва, 2016. – 335 с.
7. Малихін О.В. Професійна суб'єктність майбутніх філологів: зміст, сутність, структура / О.В. Малихін, Н.О. Арістова // Суб'єктивізація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти: монографія. – Ч. 1. – Київ: НУБіП України, 2017. – С. 6-132.
8. Ольховая Т.А. Суб'єктно-ориентированные технологии как основа реализации компетентного подхода в образовательном процессе современного университета / Т.А. Ольховая // Проблемы освіти – 2013. – Вип. 74 (Ч. 1). – С. 97-102.
9. Осницкий А.К. Психологические механизмы самостоятельности / Алексей Константинович Осницкий. – Москва; Обнинск: ИГ-СОЦИН, 2010. – 232 с.
10. Пелипчук С.М. Педагогічні умови формування суб'єктності майбутніх юристів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Світлана Михайлівна Пелипчук. – Київ, 2007. – 20 с.
11. Шадриков В.Д. Суб'єкт и субъектность деятельности: определение понятий / В.Д. Шадриков // Человек, субъект, личность в современной психологии. – 2013. – Том 1. – С. 176-179.
12. Шехавцова С.О. Теоретичні і методичні засади формування суб'єктності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Світлана Олександрівна Шехавцова. – Старобільськ, 2017. – 476 с.

Аристова Н.А., Хмельовская М.Н.

Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины

СУБЪЕКТНОСТЬ БУДУЩЕГО ФИЛОЛОГА: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Аннотация

В статье авторы анализируют различные подходы к определению сущности понятий «субъектность» и «профессиональная субъектность» в отечественной и зарубежной психолого-педагогической литературе. Уточнено современное понимание профессиональной субъектности будущего филолога, рассмотрены структурные компоненты, которые положены в основу данного феномена.

Ключевые слова: субъектность, профессиональная субъектность, активность, будущий филолог, высшее образование.

Aristova N.O., Khmelyovska M.N.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

FUTURE PHILOLOGIST'S AGENCY: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

Summary

In the article authors analyze different approaches for defining the concepts “agency” and “professional agency” given in Ukrainian and foreign psychological and pedagogical literature. Modern interpretation of the concept “professional agency of a future philologist” is specified, structural components of the phenomenon mentioned above are discussed.

Keywords: agency, professional agency, activity, future philologists, higher education.